

Крушинська О.Г., к.філол.наук., асист,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

РИТМО-КОМПОЗИЦІЙНІ ЗАСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ПОЕЗІЇ ГІЙОМА АПОЛЛІНЕРА "ЗОНА" МИКОЛОЮ ЛУКАШЕМ

У статті йдеться про засоби досягнення функціональної адекватності та стильової еквівалентності у відтворенні ритму і рими у перекладі М. Лукаша поеми Г. Аполлінера "Зона". Досліджено особливості лінгвопоетики Аполлінера щодо лексико-семантичних, і ритмо-композиційних структур, також розглянуто притаманні перекладацькому стилю М. Лукаша засоби відтворення версифікаційних побудов поеми.

Ключові слова: *поетичний переклад, верлібр, функціональна адекватність, стильова еквівалентність, ідеостиль перекладача.*

Вірші Гійома Аполлінера серед французької поезії ХХ століття перекладалися українською найчастіше. Поміж найвідоміших перекладачів його поезії Святослав Гординський, Олег Зуєвський, Юрій Шерех, Ірина Стешенко, Микола Терещенко, Дмитро Павличко. 168 віршів і поем Аполлінера переклав Микола Лукаш, це його найбільший доробок щодо творчості одного поета.

Вільгельм Аполлінарій Костровицький народився у Римі 26 серпня 1880 року. Син італійського офіцера й польської дворянки, батько якої був вимушений покинути Російську імперію через політичні переслідування, поет з дитинства спілкувався польською, італійською та французькою мовами. У 1899 році поет приїжджає до Парижа. Досить скоро, спершу як журналіст і критик, він стає відомим у колах наймодернішого на той час, "авангардистського" мистецтва. Серед його друзів були Марлен Андре Дерен, Рауль Дюфі, Пабло Пікассо, Моріс де Вламінк, Анрі Руссо, Макс Жакоб, Альфред Жаррі та ін. Псевдонім Гійом Аполлінер вперше з'являється у 1902 році, так поет підписує один із опублікованих у періодиці віршів – "Єресіарх" ("L'érésiarque"). Париж стає головним містом у житті Аполлінера і джерелом його поетичного натхнення. Саме паризькі мистецькі кола першими визнають його поетичний дар, і звідси починається його слава одного із найвизначніших поетів нового мистецтва ХХ ст. Г. Аполлінер є автором назви нової авангардистської течії у літературі і мистецтві – "сюрреалізм". У

своїх критичних статтях поет розглядає цей термін як "новий реалізм", як антитезу надмірній абстрагованості від реальності символізму і звільгаризованій описовості натуралізму. У своєму прагненні відобразити швидкий, весь час зростаючий темп життя, його багатобарвність і повсякчасну змінність, Аполлінер порушує загально визнані канони щодо синтаксису, метра і рими, розкриває нові можливості поетичної лексики. Аполлінер виключає із своїх віршів пунктуацію, вдається до різноманітних типографських прийомів, мета яких відтворити в поезії багатопланове відчуття об'єкта, властиве кубізму. Серед його найвизначніших поетичних новацій – каліграми, вірші набрані у формі малюнка, що сам є певною ілюстрацією до змісту вірша.

Творчість Г. Аполлінера неодноразово була темою літературознавчих і перекладознавчих розвідок українських дослідників Г. Кочура, М. Венгренивської, М. Москаленка, М. Наєнка, Д. Наливайка та ін. Г.П. Кочур, аналізуючи вплив новітньої французької поезії на подальший розвиток європейської, і української поезії, зокрема, писав: "Багатьма рисами поезія Аполлінера виразно пов'язана з класичною, часом навіть фольклорною традицією – в деяких віршах вчуваються інтонації народної пісні. Притаманний йому і традиційний ліризм, схвильованість, відкритий вияв емоцій – усе те, що принципово заперечують деякі пізніші поети. Але в парі з цим традиціоналізмом іде новаторська лінія в Аполлінеровій поезії. Він далі, ніж хто інший з його сучасників, пішов шляхом зближення поезії з "життєвою прозою", наближення поетичної мови до звичайної розмовної. Саме він найбільше зробив для розкріпачення вірша і в мовному, і в ритмічному розумінні. Урочисто-декламаційний елемент у поезії Аполлінера зведений майже нанівець" [1,987]

У 1913 р. вийшла велика поетична збірка Аполлінера "Алкоголі. Вірші 1898– 1913 років". Пояснюючи семантику заголовка, автор говорив, що в ній йшлося про життя палюче, мов спирт. Збірка відкривається поемою "Зона" (1912), взірцем аполлінерівського "нового ліризму", програмним віршем нового поетичного стилю. Зазначимо, що її поява, а також публікація у травні 1913 книги "Художники-кубісти: міркування про мистецтво" ("Les Peintres cubistes: Méditations esthétiques"), де поет стверджує право кожного художника на творчий пошук, сприймаються сучасними йому митцями як своєрідні маніфести нового мистецького напрямку. Все це висуває Аполлінера на перше місце серед поетів свого покоління.

Поема "Зона" – це і захоплення перед великим містом і – одночасно – визнанням самотності людини в ньому. У поетовій інтерпретації уже багатозначність слова, яким він назвав поему, розкриває нові можливості у створенні поетичного образу, адже "зона" – це і міські околиці Парижа, які кільцем оточують цього центральну частину. Паризька "зона" виступає як втілення нового індустріального міста, а також змін, які відбулися і ще відбуваються у суспільному житті сучасної Європи. "Зона" написана як вільний, іноді іронічний діалог поета з самим собою; сюди ж вмонтовані, ніби коллаж або кадри кінохроніки, різні події його життя. Предметний світ тісно переплетено з ідеальним, реальність – зі сном чи маренням.

À la fin tu es las de ce monde ancien

Bergère ô tour Eiffel le troupeau des ponts bêle ce matin

Tu en as assez de vivre dans l'antiquité grecque et romaine

Ici même les automobiles ont l'air d'être anciennes

La religion seule est restée toute neuve la religion

Est restée simple comme les hangars de Port-Aviation

(G. Apollinaire, "Zone")

Старовина обридла нам безмежно

Ти чуєш бекають мости пастушко Єйфелева вежо

У печінках сидять антична Греція і Рим

Автомобіль і той здається тут застарим

Тільки релігія залишилась у нас нова-новісінька

Проста як аеропортівський ангар як трамвайна вісімка

(пер. М. Лукаша "Зона")

Прагнення поета змінити усталену поетичну традицію виявляється і в насиченості змісту поеми новими образами, і в новаціях щодо версифікаційних засобів. Ускладнення поетичного образу потребує нових, відмінних від загальноновизнаних, форм вираження і щодо лексико-семантичних, і щодо ритмо-композиційних побудов. Значною новацією є вже композиція поеми в основу якої покладено принцип "симультанізму", коли суцільний потік оповіді включає події, які відбувались у різний час, у різних містах. Поет використовує цей принцип, щоб створити у читача враження одночасної присутності у різних точках однієї площини, одночасної участі у різних подіях, віддалених за часом. Цей принцип надає змогу ніби сконцентрувати і простір, і час, якомога щільніше наповнити інформацією поетичну оповідь.

Et tu recules aussi dans ta vie lentement
En montant au Hradchin et le soir en écoutant
Dans les tavernes chanter des chansons tchèques

Te voici à Marseille au milieu des pastèques

Te voici à Coblençe à l'hôtel du Géant

Te voici à Rome assis sous un néflier du Japon

.....

Tu es à Paris chez le juge d'instruction
Comme un criminel on te met en état d'arrestation

Tu es fait de douloureux et de joyeux voyages
Avant de t'apercevoir du mensonge et de l'âge
(G.Apollinaire, " Zone ")

І ти до себе в минувшину нехотя чалиш
Звільна підіймаючись на високі Градчани
Чи ввечері слухаючи як чехи спів заведуть при вині
Ось ти вже в Марселі а там кавунів кавунів
Ось ти в Кобленці в готелі великопанським
Ось ти в Римі сидиш під якимсь екзотом японським

.....

Ось ти у Парижі сидиш перед слідчим
Немов у злочинця у тебе вимагають свідчень
Їздилось тобі всяко і сумно і весело
І роки непомітно крутили свої перевесла
(пер. М.Лукаша "Зона")

На думку численних дослідників, значною поетичною новацією Аполлінера варто вважати створення нових смислів на незвичному поєднанні слів, несподіване і незвичне вживання загалом експресивно-нейтральної лексики. М.А. Венгренивська писала: "Характерною рисою новаторства Аполлінера є своєрідне слововживання – несподівані сполучення слів, за змістом несумісних, але сумісних метафорично. На цьому ґрунті якраз і виникають перекладацькі новотвори"[2,150].

Зауважимо, що поезія Аполлінера надає надзвичайні можливості щодо різноманіття "перекладацьких новотворів". Висловимо

припущення, що саме це так привернуло увагу одного з найвизначніших українських перекладачів ХХ ст. Миколи Лукаша. Перекладачем відтворено українською мовою майже вся поетична спадщина Аполлінера.

У нашій розвідці ми зупинимося лише на деяких, проте характерних для перекладацького стилю М. Лукаша засобах відтворення ритму і римування Аполлінерового верлібру. Ця система віршування не передбачає звичних ознак традиційної європейської поезії: рими, чіткого ритму та поділу на строфи. Для верлібру характерні рядки різної довжини, різні дво- і трискладові стопи; ритм може нерівним і постійно змінюватись. Зауважимо, що традиційним для французького силабічного вірша є обов'язковою парна кількість складів у віршовому рядку. Переважає 12-ти складовий або олександрійський вірш із цезурою посередині та обов'язковим наголосом на 6-му і 12-му складах, часто вживаними є 10-ти складовий (відповідно цезурований після 5-го складу) та 8-ми складовий вірші. Цезура завжди має ділити рядок на дві рівновеликі частини. У верлібрі, створеному Аполлінером, простежується не тільки непарна кількість складів у рядку, автор ніби взагалі відмовляється від їх обрахунку. У поемі є досить частотними рядки у яких 14, 15 і більше складів. Завдяки відсутності розділових знаків і чітких вказівок щодо розташування цезури принципово змінено звичну метричну форму.

C'est le beau lys que tous nous cultivons
C'est la torche aux cheveux roux que n'éteint pas le vent
C'est le fils pâle et vermeil de la douloureuse mère
C'est l'arbre toujours touffu de toutes les prières
C'est la double potence de l'honneur et de l'éternité
C'est l'étoile à six branches
C'est Dieu qui meurt le vendredi et ressuscite le dimanche
(G.Apollinaire, " Zone ")

У перекладі М. Лукаша різноскладовий Аполлінерів вірш передано нерівнонаголошеними віршовими рядками, перекладач прагне якомога точніше відтворити ритм оригіналу. Перш за все, звертає на себе увагу тісний зв'язок із фольклорними джерелами ритмових засобів перекладу. Перекладач використовує моделі фольклорної спорадично римованої поезії, народних замовлянь, а саме – паралелізми та синонімічні повтори, які, однак, дають змогу значною мірою досягти стильової еквівалентності до композиційно-строфічних засобів першотвору:

То голублена нами лілея прекрасна
То світич рудоволосий що ніколи од вітру не згасне
То блідий та обагрений син скорбної матері
То дерево що буйніє намоленими стигматами
Шибениця подвійна честі і безсмертя
Зоря шестидільна
Бог що вмирає в п'ятницю і воскресє в неділю
(пер. М. Лукаша "Зона")

Проте у перекладі М. Лукаша відмічено випадки створення власних паралелізмів та синонімічних повторів, які надають йому надмірного фольклорного звучання:

Tu as souffert de l'amour à vingt et à trente ans
J'ai vécu comme un fou et j'ai perdu mon temps
Tu n'oses plus regarder tes mains et à tous moments je voudrais
sangloter
Sur toi sur celle que j'aime sur tout ce qui t'a épouvané
(G.Apollinaire, " Zone ")

І в двадцять і в тридцять кохання вся та ж сумота
Дурню дурню одурений на що ти розтринькав літа
Страшно глянуть на власні руки я щохвилини ладен ридати ридма
Над тобою кохана, над тим що тебе налякало рідна
(пер. М.Лукаша "Зона")

Для французького віршування розташування рима у композиційно важливому місці вірша, у клаузулах та у середині віршового рядка визначає їх важливу сутнісну, ритмічну та евфонічну функцію. Завдяки рими утворюється смисловий зв'язок між співзвучними словами, рима часто відіграє важливу роль у метричному визначенні вірша, як засіб ритмічного розподілення голосних і приголосних рима має певне значення для словесного інструментування вірша. За визначенням Л.В. Щерби, для французького віршування рима є "самостійним виражальним засобом ... й важливою організуючою основою вірша"[3,169]. Рима у поезії Аполлінера не є більше точним суголоссям у клаузулах або у середині віршового рядка. Іржи Левий, досліджуючи вплив версифікаційних новацій Аполлінера на подальший розвиток європейської поезії, писав: "Співпадання голосних, які охоплюють внутрішні склади рядка, утворюють звуковий каркас, що організує акустичну структуру вірша вже тільки тому, що на голосні спирається інтонаційний розвиток фрази. Це узгоджується з семантичною будовою поезії Аполлінера, з технікою

"Зони". Саме цей тип вірша був найбільш ушлякеним, коли до нього звернулись перекладачі"[4,315].

Поет будує складний звуковий образ вірша на неповному або частковому співпаданні голосних у суміжних словах, переважає неповна і асонансна рима: *romaine – anciennes, religion – Port-Aviation, Christianisme – Pape Pie X, policière – titres divers, industrielle – l'avenue des Ternes, cultivons – n'êteint pas le vent* та ін. Перекладач знаходить можливості адекватного відтворення визначальних принципів римування Аполлінерової поезії: Рим – застарим, оєвропеїться – європейця, хроніка – он яка, модерн – авеню де Терн, прекрасна – не згасне та ін.

У перекладі М. Лукаша знайдено еквівалентні засоби щодо відтворення особливостей ритму і рими поезії Г. Аполлінера "Зона". Перекладачеві вдалося не тільки зберегти лексико-семантичні і композиційно-строфічні засоби першотвору, але і його експресивні та стильові конотації. Переклад М. Лукаша сприяв розвитку виражальних засобів українського поетичного перекладу, української поезії другої половини ХХ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кочур Г.* Література та переклад. – К.: Смолоскип, 2008. –Т.2.
2. *Венгренівська М. А.* Нариси з теорії та практики редагування перекладних текстів і порівняльної стилістики(французька та українська мови). – К.; Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2008.
3. *Щерба Л. В.* Фонетика французького язика., – М., 1950. 4. *Левий Іржи.* Искусство перевода. – М.: Прогресс,1974.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Французская поэзия XIX– XX веков: Сборник. – М.,1982. 2. *Лукаш М.* Від Бокаччо до Аполлінера. – К.: Дніпро, 1990.

Стаття надійшла до редакції 25.10. 13.

*Крушинская Е.Г., канд. филол. наук, асист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко*

РИТМО-КОМПОЗИЦИОННЫЕ СРЕДСТВА ПЕРЕВОДА ПОЕМЫ ГИЙОМА АПОЛЛИНЕРА "ЗОНА" МИКОЛОЙ ЛУКАШЕМ

В статье речь идет о средствах достижения функциональной адекватности и стилистической эквивалентности при воссоздании

ритма и рифмы в переводе М.Лукаша поэмы Г.Аполлинера "Зона". Исследованы особенности лингвопоэтики Аполлинера относительно семантических и композиционных структур, а также рассмотрены присущие переводческому стилю М.Лукаша средства воссоздания версификационных построений поэмы.

Ключевые слова: *поетический перевод, верлибр, функциональная адекватность, стилистическая эквивалентность, идеостиль переводчика.*

Krushynska O.G., PhD., assist., KNU, Kyiv

RHYTHM-COMPOSITIONAL TRANSLATION TOOLS OF MYKOLA LUKAS' TRANSLATION OF THE GUILLAUME APOLLINAIRE'S POEM "ZONE"

The article deals with the tools of achieving functional adequacy and stylistic equivalence when recreating the rhythm and rhyme in Mykola Lukas' translation of the Guillaume Apollinaire's poem "Zone". The features of the poetics of Apollinaire concerning semantic and composite structures are investigated and also the recreation facilities of versification constructions of the poem are discussed, that are inherent to M. Lukas' translation style.

Keywords: *poetic translation, vers libre, functional adequacy, stylistic equivalence, translator's idiosyle.*

УДК 811.133.1'373'374

Крючков Г.Г., д.філол.н., проф.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

НЕОСЕМАНТИЗМИ З ПОЗИТИВНОЮ КОНОТАЦІЄЮ В СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

У статті аналізуються неологізми-неосемантизми з позитивною конотацією, які з'являються на сторінках французьких газет та журналів кінця минулого – початку нового століття.

Ключові слова: *неологізм, неосемантизм, конотація, позитивізм, гуманізм.*

Постановка проблеми. Постійний розвиток французької мови, поповнення її лексичного складу новими словами, яке відбувається на тлі поширення міжкультурної взаємодії, розвитку міжнародних